

**ПСИХОДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ
ПОКАЗНИКІВ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ТА ФАКТОРІВ
ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ, ЯКІ МЕШКАЮТЬ ПОБЛИЗУ
ЛІНІЇ ФРОНТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

ВСТУП. Підлітки належать до однієї з найбільш вразливих категорій, що піддаються негативному впливу стресових подій, пов'язаних з проведенням військових операцій на Сході України, адже саме у цьому віці психіка людини зазнає істотних психічних трансформацій та є особливо вразливою, і за екстремальних умов війни, критичний процес внутрішніх особистісних перетворень ускладнюється і обтяжується психічним травмуванням. У цьому зв'язку актуальним є дослідження проблем психічного здоров'я та розвитку життєстійкості підлітків, постраждалих внаслідок воєнного конфлікту на Сході України з використанням адаптованих до конкретного соціально-культурного середовища психодіагностичних методик.

Виклад основного матеріалу. Метою даного дослідження було емпіричне вивчення взаємозв'язку показників психічного здоров'я та факторів життєстійкості у підлітків, що мешкають поблизу лінії фронту на Сході України.

У дослідженні взяли участь 222 підлітки віком від 15 до 17 років, учнів середніх загальноосвітніх шкіл I-III ступенів та професійних навчальних закладів Донецької та Луганської областей, розташованих у 0-30-кілометровій зоні поблизу лінії фронту. Опитування проводилося з використанням наступних психодіагностичних методик: 1) опитувальник рівня психосоціального стресу Child Psychosocial Distress Screener, CPDS) для дітей віком від 8 до 18 років (Тарабрина, 2001); 2) скрінер оцінки психічного здоров'я КМА-УДХ (Mental Health Assesment Instrument,

МНАІ), розроблений дослідниками Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА) та Університету Джонса Хопкінса (США) в рамках проєкту ЮСЕЙД «Дослідження ефективності і процесу впровадження різних версій програм психічного здоров'я для ветеранів АТО і переселенців в Україні» (2015 – 2018 р.р.) (Doty S.V. et al., 2018); 3) опитувальник резильєнтності (життєстійкості), розроблений дослідниками НаУКМА в рамках спільного з Дитячим фондом ЮНІСЕФ проєкту «Комплексна психосоціальна підтримка спеціалістів мобільних бригад, які працюють у буферній зоні» (2016 р.) (Bogdanov et al., 2021). Останні дві методики особливі тим, що враховують специфіку психосоціальних проблем, а також семантичних і стилістичних конструктів осіб, постраждалих від наслідків воєнного конфлікту в Україні.

В результаті дослідження було виявлено, що 25,5 % підлітків відчують депресію, 34,9% – посттравматичний стрес, 7,8% – тривожність та 7,7% схильні до зловживання алкоголем. Більшість респондентів, що пережили принаймні одну психотравматичну подію (N=206), мають щонайменше один виражений симптом. З іншого боку, виявлено вищий за середній рівень життєстійкості досліджуваної групи підлітків. Середнє значення рівня життєстійкості респондентів складає 3,87 (де 1 – найнижчий рівень життєстійкості та 5 найвищий). За даними перевірки внутрішньої сумісності з використанням альфи Кронбаха (α) було підтверджено найбільшу значущість для досліджуваної категорії підлітків факторів «допомога батьків» ($\alpha=0,87$) та «відчуття щастя» ($\alpha=0,80$); по інших факторах життєстійкості виявлено нижчі показники внутрішньої сумісності: «впевність у собі» ($\alpha=0.62$), «спілкування» ($\alpha=0.60$), «допомога іншим» ($\alpha=0.49$).

За отриманими даними виявлено негативну кореляцію між показниками депресії, посттравматичного стресу та відчуття щастя ($r = -0.530$, $p=0.000$ та $r = -0.499$, $p=0.000$ відповідно), між відчуттям щастя та

тривожністю ($r = -0.374$, $p = 0.000$), що свідчить про зменшення у підлітків симптомів психоемоційних порушень завдяки зростанню відчуття щастя. Також що більшою для підлітка є можливість почуватися щасливим, то менша імовірність зловживання ним алкоголем і навпаки ($r = -0.227$; $p = 0.002$). Отримувана від батьків підтримка сприяє зменшенню симптомів депресії ($r = -0.379$, $p = 0.000$), посттравматичного стресу ($r = -0.350$, $p = 0.000$), тривожності ($r = -0.238$, $p = 0.001$) та підвищує комунікаційні навички підлітків ($r = 0.545$, $p = 0.000$).

Загалом життєстійкість підлітків, що перебувають в умовах воєнного конфлікту значно посилюється завдяки достатній підтримці батьків ($r = 0.748$, $p = 0.000$), можливості поділитися своїми переживаннями з іншими важливим для них людьми, вмінню спілкуватися ($r = 0.740$, $p = 0.000$), почуватися щасливим ($r = 0.768$, $p = 0.000$), бути впевненим у собі ($r = 0.616$, $p = 0.000$); високий рівень життєстійкості сприяє зменшенню проявів депресії ($r = -0.446$, $p = 0.000$) та посттравматичного стресу ($r = -0.428$, $p = 0.000$).

Висновки. Результати проведеного дослідження продемонстрували, що підлітки, які мешкають поблизу лінії фронту на Сході України, зазнають значного психотравматичного впливу подій, пов'язаних з війною: переживають посттравматичний стрес, тривожність та депресію, мають схильність до зловживання алкоголем. Виявлено комплекс специфічних для досліджуваної категорії осіб факторів розвитку життєстійкості: спілкування, впевненість у собі, допомога іншим, підтримка батьків та відчуття щастя, серед яких саме підтримка батьків та переживання щастя виявляються найбільш значущими. Підтверджено, що зазначені фактори життєстійкості позитивно впливають на психоемоційний стан підлітків, що мешкають в умовах воєнного конфлікту на Сході України, як особливого соціально-культурного контексту, та утворюють специфічні захисні чинники для даної цільової групи.

Отримані дані мають бути враховані при розробці програм психологічної допомоги підліткам, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту на Сході України. Важливим є також подальше дослідження психоемоційних проблем найбільш уражених груп підлітків, постраждалих внаслідок воєнного конфлікту, зокрема тих, що виявляють підвищений ризик зловживання алкоголем, асоціальної поведінки та суїциду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарабрина Н. Практикум по психологии потравматического стресса. Спб: Питер, 2001.
2. Adaptation and testing of an assesment for mental health and alcohol use problems among conflict-affected adults in Ukraine / Doty S.B., Haroz E., Singh N., Bogdanov, S.; Bass J., Murray L., Callaway K., Bolton P. Kyiv : NaUKMA, 2018. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13865/Adaptation_and_testing_of_an_assesment.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Developing a Culturally Relevant Measure of Resilience for War-Affected Adolescents in Eastern Ukraine / Bogdanov S. et al. *Journal on Education in Emergencies*. 2021. Vol. 7 (2). P. 311– 334. URL: <https://inee.org/resources/field-note-developing-culturally-relevant-measure-resilience-war-affected-adolescents>
4. Goodman R. The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 1997. Vol. 38 (5.) P. 581–586. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1469-7610.1997.tb01545.x>

Боднар А. Я.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У психологічній літературі проблема професійного вигорання розглядається у межах трьох основних напрямів: що це явище є виявом синдрому хронічної втоми, стану фізичного, психічного, емоційного виснаження, який є наслідком тривалого перебування в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування; професійне вигорання – це двовимірна модель, що складається з емоційного виснаження та